

A MAGYAR NEMZETI LÉLEK VÍVÓDÁSAI.

«Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek,
Vagy marad régiben a bús, magyar élet.»

Ady.

Minden öntudatra ébredt nép a maga sajátos különletét, mély élményként értéknek tudja, igyekszik azt a maga tisztaságában megőrizni s másokkal, az idegennel, az ellenséggel szemben megvédeni. E célból számba veszi saját erejét, mérlegeli a fenyegető veszélyeket, kikérdezi a múltat s fürkészi a jövőt. Keresi létének célját és értelmét. Ezen gondolatok, törekvések s a kísérő érzelmek egymással való kapcsolódásának, tudatos és tudatalatti küzdelemnek eredője a nemzeti lélek.

A nemzeti lélek alapélménye tehát a népi különlet semmivel sem pótolhatóan értékes volta s annak veszélyezettsége térben és időben. Ezért az önmeghatározásra és teljes kifejlődésre törő nép legjobb életfeltételeit keresi. Eszköze: az idegen korlátozástól minél inkább mentes, a teljes szuverenitás illúziója szerint cselekvő állam — vagy annak hatalmában való, az önmeghatározás bizonyos mértékét legalább lehetővé tevő részesedés. Mindez együtt: a nemzetnek saját létproblémáira irányuló lelki élete, ha nemzet alatt a politikai önmeghatározás belső és külső feltételeivel rendelkező népet értem; ha úgy tetszik: politizáló néplélek. Alakítói és egyben részesei a politikus, a politikai élet jelenségeit figyelemmel kísérő és bíráló közíró, a történész, népe jövőjéért aggódó vagy annak múltján elmerengő költő, a politikai jogait tudatosan gyakorló nemzettag éppen úgy, mint az a magyar földműves, aki öngyilkos lesz, mert lelke nem bírja el a Délvidék magyarjainak szenvedéseit: tehát a népi társadalom minden olyan tagja, aki már népe politikai jó vagy balsorsát a magáénak érzi. Ennek az érzésnek jelenléte teszi a néptagot nemzetivé, még akkor is, ha alkotmányos jogai nincsenek, vagy azok gyakorlását bármilyen ok gátolja. A magyar nép jövőjéért aggódó és küzdő, kisebbségi sorsban élő magyarban pld. nem a magyar néplélek, hanem a magyar nemzeti lélek munkálkodik. Az egyesek lelki tényei következtében kialakuló nemzeti lélek a maga részéről ismét visszahat a nemzeti közösség tagjaira, a környezet, azaz a hatásközelségben levő mások lelkiségén és a nemzeti kultúra termékein keresztül.

A következőkben a magyar nemzeti lélekről lesz szó, nem annak

időtől független, jellemző tulajdonságairól, hanem jelenéről. Mint minden nemzeti társadalomban, — oly társadalomban, amely a nemzeti szempontok szuverenitása alatt áll — úgy a magyarban is természetesen a nemzeti élmény átélésének mélysége más és más lesz egyénenként. Helyesebbnek látszana talán, ha azt mondanám, hogy ez élmény intenzitását első sorban és főképpen a társadalmi helyzet determinálja: osztály, vagyoni erő, felekezet. Valóban ez nagy mértékben így van ma is még, de ez a megállapítás sokkal inkább vonatkozik az élmény tudatosságára. Nemzeti érzés és nemzeti öntudat egy nép politikai önmeghatározásának belső feltételei, melyeket a külső feltételek mellett s hordozóit a külső feltételekkel diszponálok miatt sokáig elhanyagolt elmélet és gyakorlat egyaránt.

Vizsgálatunk Csonka-Magyarország középosztályának arra a csoportjára korlátozódik, amelyik mint politikai elit a magyarság számára, idealizmussal új utakat keres, mert hiszen problémáink nyilvánvalóan az ő lelkükben élnek legnagyobb tudatossággal.

Amint ennek a léleknek analízise bizonyítani fogja, a fájdalmas és megoldhatatlannak látszó antinómiák egész sora él e valóban szűk körre szorított csoportban is — s nyilvánvaló, hogy ez ellentmondások a nemzeti életet kevésbé tudatosan élőknel a teljes tájékozatlanság, eligazodni nem tudás, csüggedés és nyugtalanság érzéseit váltják ki. A magyar nemzeti léleknek elemzésével tudatosítani akarjuk ezeket az ellentmondásokat és pedig nem aprólékos leltár felvételével, hanem az ütköző alap tények megvilágításában.

I.

Ortega y Gasset írja, hogy Európa minden új nemzedékében tovább fejlődik a lelkek egyformasága.¹ A különböző népek lelki struktúrája egyre hasonlóbba lesz és azonos tartalmak felé irányul. Vallás, tudomány, jog, társadalmi értékek: minden nemzetet közösen érdeklő dolgok s «ha ma szellemi tulajdonunknak, elméleteknek, normáknak, kívánságoknak és megsejtéseknek mérlegét felállítanánk, úgy kiderülne, hogy azok nagy része nem külön hazánknak, hanem a közös európai fundusnak tulajdona.» És Európa nyugtalansága van minden nemzet zaklatott lelkében. Nem lehet csodálni tehát, ha a vergődő és tanulni akaró magyar politikai vezető réteg is ösztönösen a fejlődés iramában őt megelőző államok felé fordul új eszményekért.

A bolsevizmus eszmerendszerének minden tapasztalati értékesítése lehetetlen számára, mert lelke az egész komplexumot elhárítja magától. De megtanulta belőle, hogy egy elszánt és jól megszervezett kisebbség magához ragadhatja és teljesen hatalmában tudja tartani az állami szervezetet. Következésképp a polgári társadalomnak is szervezettnek kell lennie, hogy bármilyen felfordulás esetén, ha az állami rend csődöt mond,

ő vegye át az uralmat és ne pedig a szervezkedés tudományában eddig több előképzettséggel és gyakorlattal rendelkező forradalmi elem.

Ami a bolsevizmusból egyébként még nemzeti célkitűzésű politikai elgondolások számára alkalmazható és hasznosítható volt, azt régen átvette a fasizmus és feldolgozta gyakorlatában a nemzeti szocializmus.

A bolsevizmus gyakorlatának van azonban egy oly alapvetően jellemző vonása, mely rendkívül tanulságos, a magyar problémák erősen komplex volta miatt is, nehéz feladatok előtt álló politikai elit számára. És pedig az, hogy minden egysíkú kormányzati probléma megoldható, azonban ez a monómánia komoly, esetleg pótolhatatlan értékek feláldozását jelenti. A bolsevizmus például, amely saját uralmának fenntartásán kívül más célt nem ismert, teljes mértékben könyörtelen volt minden olyan más célszemponthoz szemben, amelyre tekintettel kell lenniök a felelős vezetőknek más kormányzati rendszerekben: nem törődött sem az orosz nép, sem a kultúra, sem a gazdasági élet pusztulásával, sem pedig külpolitikai hatóerejének csökkenésével. Megtehetette, mert hatalmas népi és gazdasági erőtartalmú álltak rendelkezésére. — Ezzel szemben ilyen tartalékokkal nem rendelkező kis nemzetek minden ténykedésüknél tekintettel vannak az összes védendő érdekekre s — innen az «egysíkú» megoldások lehetetlensége, illetőleg veszélyessége számukra.

A fasizmus már sokkal több eszmét adott, de ezek hatása is még inkább racionális síkon mutatkozott és nem volt érzelmileg színezett. Sem a nemzeti öntudat, sem az államigenlés nem volt újdonság a magyar nemzeti lélek számára. — A politikai elitnek, a társadalmi elit fölé való helyezése, az a tény, hogy semminemű társadalmi pozíció, nagy vagyon, vagy származás nem jelenti a legkisebb jogcímet sem arra, hogy a fascista államban valaki vezetőszerphez jusson, — a fascista államban a vezetők az összes társadalmi rétegekből kiválasztott legaktívabb, diszponálni leginkább tudó, a fascista államot leginkább megvédeni tudó elemek,¹ — olyan példa, amelynek hatását politikai és társadalmi életünkben nehezen lehetne kimutatni.

A nemzeti szocializmus ideológiája sokkal elevebben él Magyarországon. Ha kísérletképpen több átlagos politikai műveltséggel rendelkező embertől azt kérdeznénk, hogy sorolják fel azokat a szavakat (fogalmakat), amelyeket belőlük a nemzeti szocializmus szó említése kivált, úgy — nem túlozunk, ha a kísérlet megejtése nélkül, válaszukat fogalmi síkra vetítve — a következő sort állítjuk össze: fanatikus hit; marsolás a III. Birodalom felé; fiatalok uralma; német diaszpóra védelme és értéké emelése; a német nép, a tiszta faj védelme; a német faj felsőbbrendű volta; a németiség missziója; a burzsoa-életeszmény megtagadása; szolgálat zárt sorokban; társadalmi militarizmus; antiszemitizmus; küzdelem a keresztény egyházakkal; a bolsevizmus legyűrése; a szakértelem fontosságának tagadása; a kritikai szellem üldözése; «Können und nicht

Wissen», nevelés és nem tanítás; aktivizmus, fegyelem; parasztság és a falu kultusza; stb., stb. A sorrend természetesen egyéenként nagyon változna, épúgy, mint az egyes szavak érzelmi hangsúlya is.

Íme egy könnyen ellenőrizhető példa arra, hogy a német kultúrhatás mily erős és politikai eszmék is mennyivel könnyebben jutnak el hozzánk Németországból, mint más nyugati államokból. A különböző nemzetek közötti kultúrhatás problémája foglalkoztatta a szociológusokat, elsősorban Tarde-ot, akinek alaptétele tudvalevőleg az utánzás fogalma. Az ő gondolatmenetébe kapcsolódott Trubeczkoy,² amidőn az orosz kultúrát, a román-germán «ragadozó» kultúra hatásától féltve, kidolgozta azt a tételét, hogy az ilyen kulturális hatás eredményességének egyik eléggé nem hangsúlyozható előfeltétele, hogy az átvevő nemzet tagjai között nagy számmal legyenek a hatást gyakorló népből származó elemek. De ugyanő kiemeli azt is, hogy nem lehetséges idegen lelkiségből, idegen talajon, más körülmények között nőtt intézményeknek eredményes, áttelepítése. (A mondottakból következik a nemzeti szocialista eszmékkel és intézményekkel szemben az éber kritika kötelezettsége.)

Mi volt ebben a három politikai eszmerendszerben, amelyet Nyugat kínált, a közös vonás? A már idézett Trubeczkoy³ közös gyűjtőnévvel nevezte ezeket a kormányformákat ideokráciának. Az ő eszmemenete szerint a demokráciának legfőbb törekvése az, hogy a kormányzati ténykedés minden megjelenési formájában mentes legyen a politikai ideológiák gyanújától; súlyos vádnak érzi, ha ennek ellenkezőjével gyanúsítják; törekvése az objektív jogrend megalkotása. Benne minden párt a saját maga eszméi és meggyőződése szerint igyekszik irányítani az állam fejlődését és nincs egy egységes, mindenkire kötelező erővel kiterjeszkedő politikai érzület. Az ideokrácia kiválasztási elve egy bizonyos érzülethez való ragaszkodás, meghatározott eszmékhez való hűség, épúgy, amiképp a kor szerint szelektál a gerontokrácia, a leszármazás szerint az arisztokrácia, vagy ahogy a demokrácia igyekszik kiválasztani vezetőjéül azokat, akik a nép érdekében eredményes munkát fejtettek ki. Az ideokrácia a kötelező politikai érzületet, az állami és társadalmi élet minden ténykedésébe beviszi, azokat az embereket igyekszik mindenüvé odaállítani, akikről úgy tudja, vagy akik úgy mutatják, hogy a kiválasztás alapjául szolgáló érzület harcosai. Bár rendelkezik bizonyos eszmei tartalommal, jellemzője az élet feladataihoz való állandó alkalmazkodás és racionális (kiagyalt) rendszerek helyett a «Führer Prinzip» szupraintellektuális elvét igyekszik követni. S éppen ezért, mert a Vezér ésszel meg nem érthető misztikus személy, ez a kormányforma nem tűri a csak értelmet jelentő kritikát.

Az ideokráciáról azt állítják, hogy kisebb-nagyobb változtatásokkal Európa államainak jövőendő államformája lesz. Amint láttuk, lényege az, hogy a politikai elit kiválasztásának alapelve a megbízhatóság (egy adott

politikai érülethez való ragaszkodás értelmében) és bizonyos eszmerendszer által meghatározott magatartás. A jövőt nehéz előrelátni, de az kétségtelen, hogy meglesz a hajlandóság ideokráciákban bevált intézmények utánzására.

A felsorolt eszmerendszereken kívül itt él azonban a demokratikus gondolatvilág, a liberális eszmerendszer s a szociális katolicizmus nemes éthosza is. S jellemző, hogy a magyar nemzeti elite-nek lelkében aligha van valami a szociáldemokrácia eszmevilágából; szociális idealizmusa, társadalmi felelősség érzése mindig erősen át volt itatva nemzeti vonásokkal, ami erősen megkülönbözteti a nyugati államok politikai vezető rétegeitől, mert hiszen ezek közül nagyon sokan a világháborút követő összeomlás útkeresésében, ha nem is voltak, csak nagyon rövid ideig, szociáldemokrata pártok tagjai, a szocialista eszmerendszer lelkeségük élő, átalakított vagy elfelejtett élménytartalmához tartozik. Szekfü írja egy helyen, hogy a különböző eszmerendszerek bámulatos gyorsasággal rohannak át a magyar középosztály lelkületén. Ez valóban így van, az a nemzedék, amely pár évvel ezelőtt még a társadalmi kérdés megoldására vállalkozott, ma már Európa átpolitizálódásának következményeképp minden gazdasági és társadalmi problémát a nemzeti politika szempontjai szerint ítél meg.

Ezek a háború előtti, inkább az egyetemes emberin vagy európain, mint a sajátos nemzeti nyugvó eszmerendszerek sokkal könnyebb feladatot róttak, az azokat hazájuk céljaira átélőkre, szellemükből nőtt intézményeket, olykor változtatás nélkül lehetett átvenni —, a fasiszmból azonban a karlendületnek, mint köszönési módnak, átvétele nem elég s a nemzeti szocializmus új emberének fanatikus hite és éthosza nélkül, annak még viszonyainkhoz leginkább illő intézménye is csak kárt okozhat.

Amint ez a vázlatos áttekintés mutatja, az az általános politikai tudásanyag, amely itt bennünk és közöttünk él — különböző változataiban kor, társadalmi rang, vagyon és felekezeti szerint eltérően megbecsülve — sokoldalú és állandó nagy kritikával történő feldolgozására volna szükség, hogy az a nemzeti lélek könnyen felhasználható egészséges tápláléka legyen. Sajnos olyan politikai írónk, aki nagy tekintéllyel foglalkozva ezekkel a kérdésekkel, egy egységes eszmerendszer kiépítését elősegíthette volna, nincs.

II.

Trianoni Magyarországot senki sem érzi véglegesnek. Jönni kell valami másnak. A legelőször jelentkező alapvető feladat tehát, a remélt új magyar állam eszméjének kidolgozása; az a kérdés, milyen lesz az új magyar állam s milyen lesz viszonyunk szomszédainkhoz a földrajzi térben: a környező kis államokhoz és szomszédainkhoz az időben: a nagy kultúr-nemzetekhez. Egy svájci tudós írja: «Az állam igenlése éppen ezért a

népszemélyiség igenlése is. És ez az érzés olyan erős, hogy az ország még olyan kis lakott részének odaadása is, a saját népszemélyiség ellen irányuló támadást jelenti. Az államnak ebben az egyéniségi és integritás-tudatában van minden nemzetközi békerendezés tragikus zátonya, mert az, amit egy nép soha fel nem adhat, egy más nép számára életszükséglet lehet és az államok közösségének racionális belátásaival ellentmondásban állhat».⁴

Az integer Magyarország képe kitörölhetetlenül benne él a háború előtt felnőtt nemzedék minden tagjának lelkében. Ez az a nemzedék, amelyik gyermekkorában és az iskolában százszor és ezerszer rajzolta fel krétával, vagy ceruzával Nagy-Magyarország térképét, gondosan bele-rajzolva Horvátországot is, mint birtokot. Ez az ujjuk hegyében élő gyermekkori emlékezés ma is kiirthatatlan. S az egyes ember lelki életének összeomlását jelenti, ha a legnagyobb érzelmi színezettel bíró kép a való élettel ellenmondásba kerül.⁵ A magyar ember politikai világgépe: az integer Magyarország volt. Ezzel nőtt fel, nem tépheti ki a lelkéből. S ha egy nap hideg fővel, józanon megtagadja, az másnap észrevétlenül visszatér. De a tényleges politikai helyzettel összeegyeztetni nagyon nehéz. Akinek lelkében változatlanul él, azt megakadályozza a valóság látásában; akinél elhomályosult, annak lelke elvesztette önbiztonságát — s akinél összetört, annak összetört politikai világgépe.

Ez a küzdelem fogja megmagyarázni ennek a magyar nemzedéknek tragikus életérzését is. Tragédia az, ha az életben le kell mondanunk valamiről, amit értéknek érzünk, hogy megmentjük a puszta életet. — Ez a nemzedék küzd magával, hogy a helyzet kényszere alatt, politikai okosságból, őszintén feladja az integer Magyarország régi formájában megvalósíthatatlannak látszó álmát, mint ahogy feladta a 30,000.000 magyarról való álmodást, mint ahogy egyre kevesebbet gondol a magyar mythoszra: a tejúton hazaérkező Csaba királyfira.

Ha azonban áldozatot hozok, tudnom kell, miért hozom. Mert különben nincsen értelme az áldozat meghozatalának. Ez esetben a nagy értékről való lemondás, a gyámoltalanság, a küzdeni nem tudás jele, nem pedig tragédia. A magyar politikai világgép központi jelentőségű képe helyett egy új, mindenki által elfogadott képet kell hozni s mert ez az idősebb nemzedéknek aligha sikerül, ezért az egész fiatalok lelkében ösztönös bizalmatlanság él politikai hivatottságával szemben.

Igazságtalan tehát az a vád, amely törhetetlen imperializmussal vádolja azokat, akik ehhez a régi képhez ragaszkodnak. Mert hiszen nem valamilyen sajátos magyar jellemvonásról, hanem az emberi lélek egy általános tulajdonságáról van szó. De egyébként is új, megnyugodó állam-érzés csak úgy alakulhatott volna ki, ha Magyarország szétdarabolásakor tizenkétmillió magyarnak hagytak volna egy olyan területű csonka országot, amelyen élni tudott volna. Talán ebben az esetben az elmúlt tizenöt esztendő alatt, ennek az új, minden magyart magábefoglaló állam-

nak képe elhomályosította volna a régi határok ma is élő mágikus hatását. A győzők politikai bölcsességének hiányát nem lehet egy képzelt magyar imperializmus bűnéül felróni. Azt, hogy egy nemzet lelkében, politikai világképében az országhatárok mit jelentenek, meg lehet érteni, hogy az integer Magyarország képe élményszerűleg mit jelent, azt átélni másnak mint magyarnak, sőt mint a régi nemzedék magyarjának, nem lehet. Már az ifjabb nemzedékek hangjában, ha erről a kérdéstről beszélnek, van valami hamis páthosz s józanságukban van valami érthetetlen és megdermesztő: révült szemekkel néz az ember azokra a fiatalokra, akik már nem álmodnak.

Ezt a képet szellemíti át, «Magyarország» gondolatát igyekszik a jövő számára átmenteni, mint nemcsak a magyar nép, hanem a régi Hungária területén lakó más népek egyetlen életlehetőségét a Neohungária, a Pax Hungarica állameszméje, s hogy a hasonló szellemű elgondolások közül a legjellemzőbbet, a legjobban kidolgozottat említsem.

Ennek az állameszmének, minden mást megelőzően magasrendű volta vitán felül áll s ha eljövételét vagy megvalósulását a jövő politikai erői meg is gátolják, érdeme, hogy egyben múltunk igazolását, az ellenünk emelt vádak elerőtlenítését is szolgálja. Propagálása általános feltételének azonban a Max Scheler által kidolgozott azon tételnek kell lennie, amely szerint csak olyan ideológia lehet hatásos, amely komoly életérdekekhez fűződik és azokon alapul. A Neohungária megvalósításának szükségességéről akkor győzzük meg elszakított néptestvéreinket, vagy ezek külállamait, ha bizonyítani tudjuk, hogy életérdekeik kielégítését ez az állameszme inkább szolgálja, mint mások. Ezt az állameszmét ismertnek tételezve fel, csak a megvalósíthatóságával szemben felmerülő kételyeket vázoljuk, mert olyan törvényszerűségekkel kell számolnunk, amelyeknek szem elől tévesztése hiba volna.

Felfelé fejlődő nemzeti közösség további kialakulását meggátolni ideig-óráig sikerül talán, azonban olyan folyamat ez, amely végül is diadalmaskodik. Ez a nemzeti kiteljesedés jelenti például a tótoknál, vagy románoknál a nemzeti elit, a diszponáló réteg kialakulását, jelenti azT hogy olyan társadalmi és politikai pozíciók alakulnak ki, amelyek révén minden közösségen belül egy többé-kevésbé megszervezett, a megszerzett pozíciókhoz ragaszkodó kisebbség gyakorolja az uralmat. Erről a funkcióról, egyetlen nép intelligenciája sem mondhat le, valamint arról sem, hogy, mint ezt Mannheim fejtette ki, övé legyen a társadalmi és politikai élet minden jelenségének helyes magyarázására irányuló előjog. Éppen ezért e téren, mindennemű jövőre vonatkozó elgondolás alapjául azon szociológiai tény kellő világításba helyezésének kell szolgálnia, hogy nekünk, mint kis nemzetnek, elsőrendű érdekünk, a szomszéd kis népek vezető rétegeinek kialakulása és megerősödése. Ezt a fejlődési folyamatot megzavarni vagy meggátolni tehát nem akarhatjuk. Egyben azonban

elkerülhetlen történeti szükségszerűségnek tekintjük a szomszédság, kicsinység és közös múlt által egymásra utalt népek együttműködését — egy nemzetfeletti elv: az igazság jegyében.

A mondottakból következik, hogy uralmi igényeknek palám et publice történő bejelentése, de még az is, ha mi az idősebb testvér vezető szerepét vindikáljuk magunknak, idegenséget és nyugtalanságot vált ki szükségtelenül. Vizsgálódáson kívül hagyva azt, hogy ez a vezetésre való igényünk milyen mértékben jogosult, arra kell rámutatnunk, hogy ennek hirdetése még a mi egyoldalú szempontunktól sem tekinthető helyesnek, mert ennek következményeképp a nemzeti lendület megtörik, minden erőfeszítést feleslegessé tesz, hiszen felsőbbségünk úgyis garancia a siker elérésére. Ehhez járul még az is, hogy ez a vezetési igényünk nem egyszer magasabb kultúránkra hivatkozik. Nem is szólva arról, hogy az őszinte és tartós együttműködés létesülését nem mozdíthatja elő a kultúrkülönbségek hangoztatása, a csehek aligha fogják elismerni kultúrfölényünket, hivatástudatunkra pedig a szerbek, mint a Balkán poroszai, egy nagy délszláv állam megalkotására irányuló törekvésükkel válaszolnak. Tehát kultúröntudatunk kultúröntudattal és uralmi igénnyel ütközik. Éppen ezért a tényeknek kell a megfelelő hatóerejűeknek lenni, nempedig a propagandának. Kultúrfölényünknek és vezetésre hivatottságunknak érvényesülnie kell tehát, anélkül, hogy szükségtelenül beszéljünk róla.

A károsnak tartott vak optimizmus elleni küzdelem indokolja az egyébként egybefonódott tényezők szétbontását s ez a szempont vezeti azokat, akik a Kárpátok medencéjének kétségenkívül meglevő hatóerejét túlzókkal szemben, az e téren lebegő illúzióra mutatnak rá.

A Kárpátok medencéjének államformáló geopolitikai hatása vitán felül áll. Akkor, amidőn ebben a megállapításban, ami már a legkülönbözőbb formákban nyert értékes feldolgozást, egy kétségtelen és nagy erejű igazság talál sokváltozatú kifejezést, ugyanakkor bizonyos optimizmust áraszt, amely már teljesen indokoltnak nem tekinthető. A földrajzi környezet hatásának a kultúra növekedésével párhuzamos csökkenő tendenciája eléggé kidolgozott szociológiai törvény, amelyhez még két más megfontolásra készítő tény járul. Egyik a munka fokozódó mechanizálódása és a munkás mobilizálhatósága, cserélhetősége, amely körülmény szükségképpen csökkenti a földrajzi környezet ember- és államformáló hatását, — bár ez a tétel elsősorban és főképpen ipari társadalmakra vonatkozik —; továbbá az utódállamoknak az a törekvése, hogy az egymásra utalt népek természetes gazdasági egységéből kitépett területeknek boldogulását olykor költséges eszközökkel is igyekezzen elősegíteni. Nem eléggé hangsúlyozható az a körülmény sem, amit Sombart már évekkel ezelőtt így fejezett ki, hogy «Das Wirtschaftliche ist etwas nebensächliches» ami ebben a viszonylatban azt jelentené, hogy a gazdasági érdekek által diktált kooperációt esetleg, más szempontok miatt, nem

föltétlenül fogják kívánatosnak találni elszakított testvéreink. Az utódállamoknak népelemeikkel szembeni esztelen politikája pedig olyan átmeneti előnyt biztosít számunkra, amelynek állandóságára nem szabad számítanunk.

Első helyen kiemelve említettük ezt a koncepciót és különös fontosságára való tekintettel azokat a kételyeket is, amelyek megvalósíthatóságával szemben felmerülnek. Ennek az elgondolásnak vitathatatlan érdeme, hogy egyesül benne az a két tényező, amely az alább említendő állameszmékben elválasztva vagy egyik a másik hátrányára háttérbe szorítva jelentkezik. Ez a két tényező egyfelől a magyar nép életlehetőségeinek megteremtése és minél szélesebb bázison való biztosítása, másfelől a magyar állam, az uralom folytonosságának értékelése, a Szent Korona tanának új időkre és viszonyokra való alkalmazása. Tehát míg Neohungária elgondolása egyfelől nem téveszti szem elől minden magyar állameszmének szükséges alaptényét, a magyar nép védelmét, ugyanakkor bízva a magyarság évezredes államalkotó génuszában és kormányzási képességében, egy olyan jövő programot ad, amelyben hivatást vállal azokkal szemben, akiket a közös múlt, közelségük és kicsiny voltuk a velünk való együttműködésre rendelt — amennyiben nemzeti lelkületük és a megfelelő politikai konstellációban hozott döntésük őket velünk kapcsolatba hozza. És csak ez lehet a háborúban visszaszerzett Magyarország állameszméje is.

Ez az elgondolás azonban még nem lemondás. Sokak számára az a Magyarország, amelyet mindig kívántak — mások számára egy új ország, amelyben lelküket talán más lélekkel kell felcserélniök: de az «ország».

A vívódás ott kezdődik, amidőn az a kérdés felmerül, mi lesz, ha ez nem lehetséges. A magány be nem vallott kétségbeesett kételyei, — amelyektől megijedünk, ha másoktól halljuk őket.

Ezeket a múltból táplálkozó érzéseket azonban nem tudja felhasználni a jelen, — elintézendő feladatai vannak, az élők óvása és irányítása, az adott lehetőségek szerint.

Így a hagyományos magyar állameszmének háttérbe szorításával a jelenlegi magyar állam minél egészségesebb kiépítését, a benne lakó népek egészséges fejlesztését tűzi programjául a másik elgondolás, mert meggyőződése szerint így fog erőt mutatni, így fog a balsorsban védekezni tudni, így fog bizalmat kelteni, így fogja az elszakított magyar kisebbségeket védeni tudni, s így lesz képes kedvező történeti helyzetben a lehetséges legnagyobb magyar államnak egészséges tartalommal való kitöltésére. S végül így lesz alkalmas mindennemű nemzetközi együttműködésre, amelynek előfeltétele saját erejének tudata és mások megbecsülése.

S nem tévednek talán azok, akik egyéb sürgető és lényeges gazdasági és népvédelmi okokon kívül a revizionista álláspont indokát első-

sorban és főképen abban látják, hogy az az első lépés az igazságosság uralmának elkövetkezésére, amely ha nem is jelenti azonnal a magyar állami és nemzeti igények teljes kielégítését, de reményt nyújt arra, hogy a határkiigazításra való hajlandósággal együtt a kisebbségek jogos érdekei szerint való kormányzás ideje is elkövetkezik.

A nagyobb gazdasági egység előnyeit keresik és a Duna völgyében élő kis államok egymásra utaltságát hangsúlyozzák a Dunakonfederáció vagy a dunavölgyi nemzetek szorosabb kooperációjának hívei, míg a restauráció hívei ezeken felül az uralkodóházzal szembeni lojalitás nemzetek feletti és nemzeteket összekapcsoló erejét is számításba veszik. Megannyi vitatható terv és remény. A nacionalizmus különböző telítettségi foka akadályja ennek a gazdasági szempontok által megkívánt együttműködésnek. Éhez járul még az a nehezen definiálható gyűlölködő attitűd, ami az utódállamok részéről jelentkezik mindennel szemben, ami magyar. Dosztojevskij írja, hogy az ember azt a társát, akivel szemben valami nagy gazságot követett el — azonnal meggyűlöli, hogy gyűlölete indokolja a gazság elkövetését — utólag. Bizonyos, hogy átszellemült kulturális nacionalizmusunk, nem a leghatásosabb fegyverzet a még zsákmányoló, nyers, kielégítetlen nacionalizmussal szemben. — Az uralkodóházzal szembeni lojalitás él-e még olyan elevenen, mint azt a restauráció hívei hinni szeretik, ha még egyáltalában él, a monarchia összeomlása óta felnőtt s más politikai ideológiák célkitűzése szerint nevelt új nemzedékben⁵

S vannak, akik Páneurópa-terveket szőnek. Vannak, akik a nacionalizmust meg nem értve vagy túlzásaitól megriadva, egy a nemzetinél magasabb és lehetőnek vélt síkon akarják a nemzeteket egymással szembefordító ellentéteket kiegyenlíteni. —

A Csonkaország belső politikai kérdései másodlagosak s nem jelentkeznek nyugtalanságot kiváltó erővel. Itt egy kérdés van, ami a nemzeti lélek alakulására nagy befolyással bír és ez a kisebbségeinkhez való viszony. Három és fél millió magyar él kisebbségi sorban, magyar voltában veszélyeztetve, — ép ezért, nemcsak hogy intézményesen igyekezzünk mindent megtenni a mi kisebbségeink érdekében, nem azonos, csak hasonló bánásmódot remélve az elszakított magyarság részére is, — de ezentúl is, teljes mértékben átélve a kisebbségi lét problémáit, minden e kérdéssel kapcsolatosan felmerülő gondolatot ellenőrizünk, hogy vájjon azok megvalósítását a magyar kisebbségekre vonatkozólag kívánatosnak tartanánk-e? Mi igyekszünk nemcsak intézményekben biztosítani a kisebbségek jogait — hanem lélekben is megadjuk azokat, — ugyanakkor a magyar kisebbségek örülnének a kisebbségi lét zavartalanságát lehetővé tevő jogi biztonság legridegebb minimumának. S ugyanakkor, amikor az utódállamok magyar kisebbségeiket különböző módokon zaklatják, lehetetlenné téve számukra nemcsak a magyar létet, hanem olykor a pusztá

lélet is, — a hatalmas Németbirodalom ugyanezekben az államokban biztosítani tudja a német kisebbségek részére a nyugodt fejlődést; sőt disszimilál, kitépi a magyar közösségbe az idők folyamán belenőtt német eredetűeket is.

S van egy kisebbségünk, a német, amelyet nem is számítottunk valójában a «nemzetiségeink» közé, amely velünk jóban és rosszban osztozott, amelynek állampolgári lojalitása mindig vitán felüli volt — s amely a háború óta, némely jelek szerint, rohamosan távolodik a magyar közösségtől nem egy vonatkozásban, elhidegülésével figyelmeztetve azokat, akik azt hiszik, hogy a legjobb bánásmód is elfelejtetheti teljesen a verség szavát.

Mindez elég a nemzeti lélek nyugtalanításához — s éhez járul még az a tény, hogy már a legsajátabb magyar közösségen belül sem küzdhet az ellen, ami még feldolgozatlan és idegen maradvány, mert a disszimilációs népi politika haragját vonja magára. Ott tartunk, hogy az «idegen» már jogot formál a lelkünkben lakásra.

A magyar jövő elképzelését és alakítását illetően, mondják egyre többen — két véglet áll egymással szemben: kismagyarok és nagymagyarok.⁷ Ez elnevezésben hamar divatossá vált fordítást van alkalmunk üdvözölni. Kisosztrákok voltak azok, akik «los von Ungarn» jelszóval Ausztria jobb jövőjét egy kisebb terjedelmű Ausztriában jobban látták biztosítottnak. A nagyosztrák kifejezés ismét a birodalmi gondolatot képviselte annak különböző változataiban. Kisnémetek voltak azok a poroszok, akik félve a katolikus német államok túlsúlyától, a német egység elgondolásánál és megalapításánál nem tartották célszerűnek Ausztriát is belevonni a német egységbe. Nagynémetek voltak akkor is, és a nagynémetek ma is azok, akik az összes németiség egy birodalomba foglalását tartják az egyetlen helyes német politikai irányzatnak. Ebben az elgondolásban a politikai szempont már felekezeti szemponttal is keveredett. Sőt már a «kiseurópai» jelző is megjelent Eugen Diesel-nél, annak a politikának jelölésére, amelyik még nem jutott el addig a belátásig, hogy Európában ma már csak az egész Európát tekintetbe vevő politikai megoldások lehetnek tartósak. A kismagyar és nagymagyar kifejezéseknek eleddig senki sem adta meg pontos és kimerítő tartalmát. Odavetve jelenik meg itt-ott nyomtatásban — de annál gyakrabban magánvitakozásokban. A kismagyar elnevezés nagyon sokaknak a tiszavidéki és erdélyi protestáns magyart jelenti, aki állítólag minden idegentől irtózó, fél a birodalmi gondolattól, különösképp a monarchia visszaállításától, mert abban az idegenek újra uralomra jutásának egyik formáját látja. Türelmetlen és túlzóan nacionalista. A nagymagyar ezzel szemben a dunántúli katolikus, aki a jövőendő Hungária, esetleg a restauráció embere, kiegyenlítő, kompromisszumra hajló természetével, Ausztriához való nagyobb lelki közelsége révén s mert Deák és Széchenyi hagyományait őrzi.

Így meg lehet konstruálni erőszakosan e két ellentétes típust, amelynek ősei közelmúltunkban is élnek s jellemző vonásaik ott jobban felszínrehozhatók. A nagymagyar gondolat az osztrák-magyar monarchia fennállásának idején jelentette annak felismerését, hogy a magyarságnak elsőrendű érdeke az Ausztriával való közös államkapcsolat, jelentette továbbá, hogy a magyar birodalom területén keresni kell a nemzetiségekkel való békés megegyezés lehetőségeit. A kismagyar szemlélet jelenthette Magyarország önállóságára való törekvést — se konstrukció szerint — bár ez valójában szükségképen nem volt így — a türelmetlen nemzeti-ségi politikát s a nemzeti szempontoknak azonnali, minden téren való maradéktalan érvényesítését. Mindkét fél tudta védeni a maga igazát — s a vita ma is folyik tovább új formában. A kismagyar — ha e kifejezéshez mindenáron ragaszkodunk — először saját portáján akar rendet teremteni, minden vonatkozásban csak a saját erejében bíz, gondosságának tárgya a magyar nép és álmai megállnak a régi magyar határoknál s valóban idesorozhatók, mint ez irány túlzásba vivői, a fajvédők is. A nagymagyarok pedig szívesen hangsúlyozzák, hogy a mai Magyarország területén nincs megoldás, a magyar népi értékek védelmének problémája náluk a birodalmi gondolat különböző változataival vegyül, ép ezért a régi Magyarország népeire is gondolnak — s közéjük tartoznak, mint ez irány túlzói azok, akik a magyar géniuszot semmilyen vonatkozásban sem tartják önálló életre képesnek.

Ez a két szemlélet azonban a való élet dinamikájában nagyon jól megfér egymás mellett, kiegészítik egymást — minden nagymagyar elgondolás előfeltétele, hogy legyenek mennél nagyobb számban nemzeti öntudatokban biztos kismagyarok — s végzetes volna az úgyszólván széttagolt nemzedéket ilyen módon is pártokra szakítani.

De legyen szó akár magyar integritásról, Neohungáriáról vagy revízióról, mindezeknek az elképzeléseknek közös hibájuk — hogy nagyon gyakran megfelelnek arról, hogy a Duna völgyében a magyar vezető igényekkel szemben más politikai elgondolások is törnek megvalósulásra. Megzavarja ugyan időnként a tervszövést a kisebbségi magyar, aki már sok tekintetben józanabban lát, megzavarja az utódállamok minden szembeszökő eredménye. S a pax Hungarica hirdetői ne feledjék, hogy a «*pacificatio Germanica*» például német vezetés alatt akarja az Ostraum kis népeit egységes keretek közé foglalni, a nemzeti államok csődjét deklarálva. Pedig ez az elgondolás bizonyára nem egy exponenssel rendelkezik ma is már és az «*Anschluss*» esetén egyre többel fog rendelkezni a magyar középosztályban is.

Nem szabad lekicsinyelni az e probléma területén folyó vitát. Ortega y Gasset az ismert renani nemzetmeghatározást bírálva, azon a helyes véleményen van,⁸ hogy a múlt determináló szerepénél nagyobb szerepe van a nemzet jövőjét elgondoló, elképzelő és irányító szellemnek.

Ezek a futólag ismertetett tervek a jövő magyar állam elképzelései a jelen állapottal szemben, amelyet átmenetinek érez a nemzet egyeteme. Ebből az általános érzésből, amely érték, mert a jobb jövőt követelő akarat nő ki belőle, következik azonban egy rendkívül nagy károkat okozó és veszélyeket magában rejtő politikai magatartás, amelyre különös hangsúllyal kell rámutatni éspedig az, hogy — mert átmeneti időben élünk — semmi- nek sincs igazán komoly jelentősége, teljes erőfeszítésre semmilyen vonatkozásban szükség nincs, — mert az igazi munka majd «azután» következik. Innen azonban már könnyen eljutunk addig a lelkiállapotig, amelyben minden múltó jelentőségűvé válik e földön, — mert hiszen holnap úgyszólván tovább megyünk.

IV.

«Éppen úgy, mint az egyes ember számára, egy nép számára is a legnagyobb veszedelem az, ha hűtlenné válik önmagához, ha elfelejti, vagy éppen megtagadja legmélyebb lényegét. Éppen akkor, amikor a körülöttünk levő világ megváltozik, amidőn elhatározó változások bekövetkezése előttünk is a lehetőség színében tűnik fel, szükséges saját külön lényegünkre és annak legmélyebb értelmére emlékezni, abból a célból, hogy ha meg is kell változnunk, ne adjuk fel magunkat.»⁹ Ha az ország elveszett, a lélek maradjon legalább megrendíthetetlen, azt kell tisztán megőrizni a legszomorúbb árvaságban is, hogy építhessen magának új országot. S jövő sorsa, léte, értelme felett kevés nép töprengett annyit, mint a magyar.

Ezenkívül az a tény is, hogy nagy nemzetek öntudatra ébredésének idején élünk, arra készítet bennünket, hogy hivatásukra büszke népek között keressük mi is saját hivatásunkat. Törekednünk kell tehát még inkább, mint eddig, az önismeretre, mert mint a németek egyik legnagyobb ma élő filozófusa mondja: «Kormányozni önmagunkat annyit jelent, hogy feladatokat tűzünk magunk elé és meghatározzuk mi magunk, hogy milyen úton és milyen módon valósítsuk meg azokat abból a célból, hogy általuk saját lényünket kifejtsük s azzá váljunk, amivé lenni akarunk. De tudjuk-e hát, hogy kik vagyunk? És egyáltalában megtudhatjuk-e ezt a legállandóbb és a legkíméletlenebb önmagunkra eszmélés nélkül? Az így feltárult szellemi világ kényszerít aztán bennünket, hogy döntsünk a nagyság akarása és a között, hogy hagyjuk a dolgokat történni, ahogy azok történni akarnak».¹⁰

E két idézet elég világosan mutatja, hogy milyen élénken él az önismeret fontossága az európai nemzetek lelkében is. Nagy nemzetek öntudatra ébredése egyúttal erőtudatuk, hatalomérzetük felébredését is jelenti. A kiválasztott nép rájön arra, hogy sajátos, rendkívül fontos küldetése van az emberiség történetében: új eszméknek forradalomszerű

hirdetése éppen úgy, mint a történeti érdeklődés középpontjában álló kérdések megoldása.¹¹

Viszont kis nemzetek öntudatra ébredése gyakran azzal a tudattal jelent egyet, hogy milyen kicsinyek és milyen mértékben veszélyeztetett pusztá létük is. S minél mélyebb a nemzeti külön lét élményének átélése, annál fájdalmasabb és elviselhetetlenebb lesz annak felismerése, hogy az erő kifejtés, amely minden élő szervezetnek örök törvénye, az ő számára külső okokból, nem a saját hibájából, sohasem lesz oly mértékben lehetséges, mint nagy nemzetek számára. Míg egy nagy nemzet öntudatra ébredése alkalmával a hatalom átélése és missziós tudata azonnal olyan konkrét megvalósítandó célokat fog a nemzeti közösség elé varázsolni, amely erejét foglalkoztatni fogja, addig kis nemzeteknek sokkal ritkábban lehet ilyen természetű missziós tudatuk. «Sok nép tetszeleg magában egy sajátos hivatás tudatában — írja Max Hubert. Sokszor ezek hatalmi igények szublimálásai. Kis és gyenge államok, mint amilyen pld. Svájc, kell, hogy a legnagyobb önkritikával szemléljék történelmi missziójukat. De helytelen volna álszeméremből nem foglalkozni ezzel a kérdéssel.»¹²

Éppen ezért (sok más okon kívül) nagy nemzetek könnyen kétségbe vonják kis nemzetek létjogosultságát. Arról van szó, hogy egy kis kultúrközösség rendelkezik-e olyan, az emberiség számára értékes lehetőségekkel, amelyek indokoltá teszik a külön nemzeti létet?

Arra a kérdésre: «Sagen sie mir bloss, was bedeutet überhaupt ein Ungar zu sein?» kétségkívül nehéz válaszolni, azonban a válaszadásnak nem könnyű volta egyáltalában nem jelenti, mintha a magyar létnek nem volna értelme. Egy német sem tudja azt megmondani, hogy németnek lenni mit jelent. Nyilvánvaló, hogy e kérdés azonos azzal, mintha arra kellene válaszolnom, hogy megmondjam, ki vagyok. S az ilyen kérdésre is csak dadogó választ tudunk adni, a lényegét szóval közölni senki sem tudja, ami azonban egyáltalában nem jelenti azt, hogy a szóbanforgó egyéni létnek ne lenne célja, értelme, rendeltetése. A nemzeti lét azt jelenti, hogy egy nép önmaga léttörvényei szerint akar élni, nem akar lenni más, önmaga sajátosságait meg akarja őrizni, meg akarja óvni szelleme folytonosságát, ki akarja fejteni a benne levő lehetőségeket, — s ezeknek a lehetőségeknek értékévé fejlődése talán csak ma van egy nagyszámú nemzet létehez kötve, talán a jövőben minden másképp lesz.

Különösen zavartan áll ilyen és hasonló kérdésekkel szemben a faj magyar, aki annyira benne él életérzésében, hogyha nem vátesz, mint Ady vagy Széchenyi, akkor arról beszélni sem tud, sőt mintha ezt szemérmertlenségnek érezné — de éppen azért nem tudja elhinni azt sem, hogy ez az érzés ingadozó és védelemreszoruló lehet. Innen az a sokszor gúnyosan megállapított tény, hogy nem faj magyarok, hanem

német és szláv származásúak voltak a magyar nacionalizmus legfanatikusabb hirdetői. Arról van szó, az a magyarázata ennek a jelenségnek, hogy ezekben az emberekben távoli, vérségi, faji emlékek megőrzötték egy másik létforma emlékét és Ők, akik a választás helyzetében értéket felismerve döntöttek és ítéleztek, ezt az értékelési funkciót az érték védelmével is kiegészítették, mert tudták, ha öntudatlanul is, hogy van ilyen feszültség a magyar lélekben. Nem változtat ezen a tényen az sem, hogy ezt a bizonytalansági érzésüket olykor túlkompenzálva, egy nagyobb jelenlevő feszültség, a zsidókérdés napfényrehozására használták fel és annak veszélyes voltát állították a közfigyelem előterébe, olyan hangsúllyal, amelynek hevésege a faji öntudatában biztos magyar előtt éppen az előbb említett okoknál fogva érthetetlen volt.

Volt missziós hitünk: óvtuk a keresztény civilizációt a keletről jövő hordák támadásaival szemben. Ez missziós hit volt, mert egy eszme szolgálatát jelentette, földrajzi helyzetünk által ránrótt feladatokat eszményi síkra emelve. Ma is él egy ilyen missziós tudathoz hasonló feladatvállalás, abban az igényben, hogy mi legyünk a Duna-völgy megszervezésének zászlóvivői. Ez azonban csak látszólagosan misszió, s a fenti definíciókból folyólag inkább csak a történeti érdeklődés középpontjában álló fontos feladat vállalását jelenti.

A magyar missziós tudat föl kutatására sok szép kísérlet történt már. De mellőzzük azoknak ismertetését és kíséreljük meg a magyar nemzeti öneszmélés élményein keresztül eljutni egy olyan hithez, amely, ha nem is lesz mindenki által elfogadható, de egy kísérlettel több ennek a missziós tudatnak kialakítására, — a többi hasonló mellett.¹³

A magyar öntudatra ébredés első következménye a fojtogató tehetlenség érzete. Nagy képességek birtokában, kedvezőtlen körülményektől gátolva még az önmeghatározás lehetősége is kérdésesnek látszik és a magyar nép fennmaradása a csodával határos színben tűnik fel, amint erre már nagyon sokan rámutattak. A kicsiségnek ez az érzete, átélése annál fájdalmasabb, mennél inkább tudatában van az önmagára eszmélő, a magyar népben levő lehetőségek értékes voltának.

A második nyomon követő élmény a reménytelen egyedüllét átélése. Rokonok és barátok nélkül, elszigetelten teljes testvértelenségben élünk, mert míg a cseh, szerb, vagy horvát a nagy szláv családhoz tartozónak érzi magát, a román a latin népek közé sorakozik fel, addig a magyar csak kultúrtudatával kapcsolódik a többi népekhez és nem pedig a faj vonzódásával.

Az öneszmélés eredményeképp majdnem a megsemmisülés metafizikai félelmét érzi, hogy akkor, amikor nemzeti tudatát keresi, rájön, hogy mennyire és milyen sok vonatkozásban nem a saját életét éli.

Pedig csak a magyar létnek van számára értelme, a tiszta magyar létnek. Azok az eloláhosított magyarok, akik testileg élnek, a legborzasz-

több halállal haltak, mert a lelkük halt meg — ha előbb elpusztultak volna, akkor a lelkük élne, úgy érezzük.

S ennek a magyar létnek mi az értelme? Éber és kínzó öntudatával nem tud belenyugodni, hogy csak legyen s ne tudja, mire rendeltetett. Elvérezni, mint kóbor tigrisek serege, kérdi Ady? A lázadó lélek számára pillanatnyi megnyugvás, hogy nincs élő, ki megmondaná, mi létének értelme. Más, nagy nép sem tudja megmondani, az orosz sem. Szolovjev szerint egy nemzet számára nem az a fontos, hogy mit gondol önmagáról az időben, hanem, hogy mit gondol róla Isten az örökkévalóságban. Minden nép Istennek egy gondolata.

Valami hasonló sejtelem él a népi öntudatban. S a magyar lét talán Istennek egy «szép» gondolata. Ez a csendes hit él a magyar önértetben, a paraszt legény hetyke rártartiságától kezdve, esztetikai színezetű kultúránk legnemesebb megnyilatkozásáig.

Nem egyszer rendült meg s különösen így van ez Trianon magyarjánál, a földi igazság lehetőségeibe vetett hite. S a még oly kis mértékű igazságosság érvényesülésébe vetett hit pedig elengedhetetlen előfeltétele a társadalomban élésnek, még a nemzetek társadalmában is.

Innen a felsőbb eszmék után való vágyódása, vallásossága, az igazság uralmához való ragaszkodása, mert az igazságtalanságot, a sorsüldözöttséget élményszerűleg kevés nemzet élte úgy át, mint a magyar. Ha tiszta öntudattal nézzük helyzetét, úgy valóban csak egy dolgot kívánhat, az erőszak lehetlennéválását, igazságot Magyarországnak. Még egy elképzelt nagy győzelem esetén is a magyar államraison sokkal inkább fog etikai szempontok szerint igazodni, mint más népeké.

Ezekből az elemekből alakulhat ki a magyar nép missziós tudata. Mint a létében leginkább veszélyeztetett kis nemzet, minden baj és szenvedés között, a többi kis nemzet példaképekül szolgál, hogy a legnehezebb küzdelmek közepette is ragaszkodni kell a népi különléthez s hogy minden népegyednek ugyanazon joga van az élethez, mert az örök emberi legértékesebb formájának kifejtése, nem lehet tudni, talán egy kis nemzet feladata. Minden veszély közepette kötelesség ez, mert a veszély múló, de a lélek kiteljesítésének kötelessége időtlen. Most, amikor a sors politikai világképét összetörte, lesújtottságában is a keresztény civilizáció és Európa eszméjét szolgálja. Egyszerre akar magyar lenni és jó európai s hogy ehhez eljuthasson, nincs szüksége közvetítőre. S ezért a legnagyobb áruháznak tartja, ha valaki — saját léttörvényein túl, egy fejlettebb vagy erősebb nép értékrendszerének hódol be — ahelyett, hogy egy minden nemzet felett álló érték síkján akarna találkozni a többi nemzetekkel.

Ez líra, mondják minderre azok, akik szerint, az élet önmagában hordja értelmét. Megnyugvásuk azonban inkább annak az életnek filozófiája, amelyet csak élni kell és amelyet semmi sem zavar. A magyar nemzeti lét azonban túlságosan veszélyeztetett ahhoz, — hiszen a két-

ségbeesés sötét óráiban nemcsak a nemzethalál, hanem a néphalál képe is felrémlik —, hogy a Muzagetész Thanatosz sugallatára a csak-létezésnél magasabb célt és értelmet ne keressen.

S végső elemzésben az e kérdésekben való állásfoglalás még, ha az csak ösztönös is, sokkal nagyobb kihatású úgy egyesek, mint nemzedékek politikai világvépe és magatartására, mint azt általában a szellemi és lelki tényezőket könnyen aláértékelő pozitivisták képzelik.

V.

A nemzeti lét értelmének keresése közben a nemzeti öntudat hordozója, a politikai elit vizsgálódásában önmaga megértéséhez és megítéléséhez ér. önreflexiójának első eredménye az az élmény, amelyet németül egy szóval jelölhetünk: Überfremdung. Ez a szó az idegen elemek túlságos és nem kívánt térfoglalását jelenti a honi elemekkel szemben. E fogalmat a svájciak dolgozták ki nagyon alaposan, akiknek ez szintén sorsdöntő, lényeges problémájuk.¹⁴ A fogalom először a gazdasági élet terén jelentkező visszas állapothoz megjelölésére szolgált és később a gazdasági jellegű térfoglaláson kívül azt is keresték, hogy milyen mérvű az idegen elem térfoglalása a társadalom vezető, felsőbb rétegeiben és a kulturális életben is. Ez a probléma nálunk majdnem olyan súlyos, talán még súlyosabb s egyben olyan kényes problémánk, melyhez csak a legnagyobb óvatossággal szabad nyúlnunk.

Hangsúlyozandó, hogy amidőn az idegen elem térfoglalásáról és ennek a társadalmi ténynek lelki hatásáról beszélünk, korántsem valamilyen fajtisztasági szempont érvényesítését akarjuk előtérbe helyezni, a németből vagy szlávból magyarrá vált nemzeti érzésű tagját a politikai elit teljes értékűnek és homogénnek érzi, hanem a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális életben itt levő, ténylegesen idegen szellemű elemekre gondolunk. Az a forrongás, amely az új utakat kereső magyarság lelkében van, ennek az idegen testnek következménye és vagy kiforrja magából az idegen mérget, vagy pedig elveszti tiszta öntudatát s ezzel nemzeti rendeltetését. S az a heveség is, amellyel az «idegen» hatás érzésére reagál, ebben a tényben leli magyarázatát. A nemzeti eszmét hordozó réteg homogeneitásáról, öntudata tisztaságának megvédéséről van szó tehát — s nem pedig másnyelvű állampolgárok üldözéséről vagy az azoktól való rettegésről. A kompromisszum, amely alkalmas eszköz nemcsak kormányzati, hanem fontos nemzeti problémák elintézésére is s az optimumot jelenti nagyon sokszor, nincs helyén akkor, amidőn olyan kérdések merülnek fel, mint amilyen például a nemzeti öntudat tisztaságának kérdése.

A magyar politikai elitnek legfőbb értéke ma is éppen úgy, mint a múltban, erős nemzeti érzése, amely önmaga számára ösztönösen a ma-

gyart tartja az egyetlen lehetséges, de egyben a figyelőkelőbb létformának is. Ez az érzés nagymértékben kulturális öntudatából fakad, amely még zavartalanabban és élénkebben él a kisebbségi sorsban levőknél, akik politikai sikertelenségüket az idegen uralomnak róhatják fel. Ugyanakkor azonban Dunavölgyi helyzete s a soha nem szünetelő, lassú integrációs folyamat megzavarásától való félelem, az utódállamokban lakó magyar kisebbségekre való tekintet, a legteljesebb óvatosságra inti az értékesnek és szükségesnek érzett homogeneitásra való törekvés eszközeinek megválogatásában. E tényállás következményeképp egyesek károsnak és veszélyesnek látják nemcsak a helytelenül megválasztott vagy alkalmazott eszközöket, hanem magát a törekvést is. Mások már magát a homogeneitást sem tekintik értéknek, vagy azt csak a nemzeti elittel kapcsolatban tartják fontosnak, míg sem a társadalmi, sem a politikai elite vonatkozólag nem tartják azt sem kívánatosnak, sem elérhetőnek. S vannak, akik úgy vélik, hogy ennyire nagyfontosságú kérdés megoldásától, az arravaló törekvéstől nem tarthat vissza a rosszindulatú interpretációtól való félelem.

Szociológiai törvény, hogy egy csoport fennmaradásának lényeges előfeltétele az összetartás, a kohézió — más szóval szolidaritás. S még egy olyan kis nemzetnél, mint a magyar, sem lehet arra építeni, hogy nemzeti elitjében kialakuljon ez a szolidaritás szervezés — s megmaradjon annak állandó személyes ápolása s közös feladatok elvégzésében magát kifejtő aktivitás nélkül.

Nemzeti öntudatában biztos kis csoport, mint integráló centrum, — összetartás, szervezettség és aktivitás, — illúziók nélküli, a tényleges erőviszonyokat tekintetbe vevő célkitűzés alapján — az itt felmerülő problémák, amelyhez járul még az önmagát kiegészítés, a regenerálódás, az elit cirkulációjának problémája.

Azt a magyart azonban, akinek létélménye az egyedülvalóság és önmagáraultság — nehéz megszervezni.

A világháború alatt láttam német ezredeket menetelni, — mintha az egész ezred egy ember lett volna. De láttam s egyike volt a legszebb háborús élményeknek, az egri 60. gyalogezred bakáit menetelni, kidüllesztett mellel, gőgösen. Itt mindenki egyedül ment, önmaga, — véletlen volt, hogy még hárman mentek mellette ugyanabban a sorban. A magyar mindig egyedül van, nem tud tömeg lenni. Ha valaki nálunk egy népgyűlésen megjelenik, ezt a megjelenést, annak tényét szégyenli, indokát adja, a német viszont természetesnek veszi, hogy ott van és azt indokolja, hogy ha elmarad. S nem lehet siralmasabb dolgokat elképzelni, mint az 1921. évben szokásban volt földalatti összejöveleteket, ahol miniszteri tanácsosok altisztekkel együtt mentették a hazát, mert ezeknek az összejöveleteknek hangulata léleksértően hamis volt. Van egy minden életnyilvánulásra érvényes szabály. Mindenki legyen egészen azzá, aminek

lennie kell. A magyar tulajdonságok között alapvető a tömeggé válástól való irtózás, amely érzés hátrányos lehet, mert jelentheti a szolidaritás hiányát, de éppen olyan mértékben előny is, mert jelentheti az önállóságra valóságot. S most a jelen minden problémája azt kívánja, hogy ezeket az örökké egyedül élő embereket összehozzuk és szervezzük.

Aktivitásáról nehéz volna a legjobb bizonyítványt kiállítani. A szalmaláng nemzetének elitje is inkább szeretne egy nagy lendülettel túl lenni a problémákon, mint az eredményt naponkénti monoton munkával elérni. Még figyelme sem elég éber — a kisebbségi magyarok sorsáról épügy meg tud feledkezni, mint a magyar falu népéről (vájjon eszébe jut-e a magyar munkás?) — s ha erre rádöbben, végtelenül tudja szeretni őket. Csakhogy a szeretet: állandó figyelem és aktivitás. Ezt talán lassan meg fogja tanulni, de hogy — gyakorlati következményei lesznek-e ennek az ismeretnek, az még a jövő kérdése.

Addigra talán a «neobarokk» grimaszt és az opportunistá alázatát is leégeti arculatáról valami belső áthévülés, — mert ez lelkének nem betegsége, csak idétlensége s egyre szűkebb térre szorul. Jelentőségét kár túlozni és hiba volna kárhóztató tudomást nem venni róla.

Itt is, mint az előző kérdéscsoportoknál, azokat a tényezőket emeljük ki, amelyek nyugtalanítók, ami bizonyára az indokolatlan pesszimizmus vádját váltja ki az illúziókat szeretőknél. S nem hatalmuk előtti hódolás, ha végső megállapításképp még egyszer kiemeljük, hogy ez az elit nemzeti érzésében, kulturális öntudatában erős, komoly tehetségek vannak soraik között, érdeklődése élénk, tettvágya is, tetteje is van, mintha csak egy szervező erő hiányoznék. S hova lesz ez a tömörked erő és akarat? Mintha valamilyen faji sajátosságainkat ismerő Ellenség minden kis élni kezdő törekvés lendületét és energiáit elsorvasztaná ellen nem őrizhető praktikáival.

Az idegen szellem térfoglalásától féltő nemzeti elitnek egyik leg-súlyosabb gondja — az egészséges kiegészülés problémája.

A nemzeti elitnek utánpótlása, amely eddig majdnem kizárólag a felsőbb társadalmi rétegekből került ki, természetesen ezek szerint az elképzelések szerint a magyar föld népéből, a falusi őslakosságból fog történni. Itt kell rámutatni azonban arra a tényre, hogy Giese¹⁵ és Michels¹⁶ gondos kutatásai szerint a középosztály önmagát egészíti ki nagyon jelentékeny százalék erejéig, míg a népi elem egy nemzedék alatt csak egészen elenyésző kis százalékban jut föl a politikai vezetőrétegbe. Természetesen az, hogy ez eddig így volt, nem jelenti szükségképpen, hogy a jövőben is ennek feltétlenül így kell lennie, nem jelenti azt, hogy nem kell megkísérelni ennek a szelekciós folyamatnak a gyorsítását, a társadalmi emelkedés lehetőségeinek sokszorozását, különösen akkor, amikor úgy látjuk, hogy a középosztály nem oly mértékben egészséges, mint ahogy az a nemzet jövője szempontjából kívánatos volna. Ennek a lehetősége annyival is

inkább megvan, mert a csökkenő szaporaságú felsőbb rétegek nem tudják fiaikkal betölteni az összes pozíciókat s továbbá az a szellemi koplalás, amelyben a falusi nép még háború előtt is röghöz kötöten tengette végig az életét, már a múlté. Az amerikai faluszociológia gondosan kidolgozta, hogy milyen káros következményei vannak a falusi emberre nézve, ennek a szociális és kulturális starvation-nak s az ő általuk kidolgozott elvek szerint minél előbb elkezdendő és megszervezendő feladat a falusi lakoságnak értékes szellemi táplálékkal való ellátása.

A falu népének kultúrával való telítése azonban egy nagy veszélyt is jelenthet, különösen, ha annak erősen politikai színezete van, t. i., hogy a nemzeti társadalom legkonzervatívabb és legegészségesebb életösztönű rétege belekerül a társadalmi emelkedés atomizáló és forradalmosító folyamatába, amelynek következtében a társadalom alaprétegének minden fölépítményt biztosan hordozó kontinuitása fog darabokra töredezni.¹⁷

De mindezekén túl a magyar politikai elitnek legfőbb szétválasztó problémája: vagy az ezeréves uralkodó, országgló lelkület megőrzése, vagy a nemzeti lélek attitűd cseréje. Talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a magyarság a politikai környezethez való újraalkalmazkodás olyan sorsdöntő korszakához érkezett, ami talán hasonló fontosságú a kereszténység felvételéhez. E kérdés körül nemzedékek ütköznek egymással s ez voltaképpen minden vívódás alap oka, az összes említett problémák ennek az ellentétnek kisugárzásai.

VI.

A magyar nemzeti lélek vívódásai címet adtuk ennek a politikai lélekelemzésnek. Vívódás az a lelkiállapot, amidőn önmagunkkal tusa-kodunk és vitázunk kifejlet előtt álló sorsdöntőnek érzett kérdések felett, amelyekre nincs biztos, mindenkit meggyőző felelet, ahol meg van számunkra a döntésben való részvétel lehetősége éspedig súlyos felelősség mellett. A lelkiismeretes ember töpreng s gyötrődik: gondosan mérlegeli a lehetőségeket, a megoldásokat, annak következményeit — el egészen a cselekvésre, a döntésre való képtelenségig. A vívódás cselekvés előtti állapot, ahonnan azonban nem mindig vezet út a cselekvésig.

Így vívódik a magyar nemzeti lélek, amely a legproblémáteljesebb talán ebben a nyugtalan Európában, gondossága tárgyát: a magyar nép jelenét és jövőjét, a magyar lét értelmét illetőleg. A külföldtől kapott politikai eszmerendszerek, a közvetítő feldolgozás hiánya volt az első problémacsoport, amelyet igyekeztünk felvázolni. Majd szemlét tartottunk azok felett az elgondolások felett, amelyek egy új magyar politikai világkép kialakulását célozzák. Kerestük a feleletet a magyar lét értelmére és nagy vonásokban ismertettük az ezen gondolatok és törekvések hordozójának, a magyar politikai elite-nek önmagára vonatkozó reflexióit. Célunk

e komplexumok megvilágításán és szétfejtésén keresztül a magyar nemzeti lélek problémáinak tudatosítása volt. Megoldást — bár a tanulmány hangja olykor polemikussá vált, — nem javasoltunk semilyen irányban, mintahogy mellőztük annak kutatását is, hogy a felvázolt lelki tartalmak a különböző társadalmi helyzet szerint miként módosulnak és kapcsolódnak. A megoldást lehetővé tevő magatartást, a megoldás felé vezető utat, talán mégis Maeterlinck szép gondolata nyomán kereshetjük: «Ne cherchons pas a remplacer nos inquiétudes par des chimères.»

Trócsányi György.

¹ Ortega y Gasset, J.: Der Aufstand der Massen. Berlin. 1931. 198 l.

² Lachmann, L. M.: Probl. d. korporativen Staates. Ges. Staatswiss. 1933. 94 Bd.—2. 11.

³ Trubeckoj, Fürst N. S.: Európa und die Menschheit. München 1922.

Az egész gondolatmenetet ismerteti Stern, A.: Gleichschaltung und Ideokratie c, a NWT. 1933. IX. 17. sz.-ban megjelent cikkében.

⁴ Huber, Max: Grundlagen nationaler Erneuerung. Zürich, 1934. 25 l.

⁵ Dimnet, E.: L'art de penser. Paris. 1930. «En fait, nous retrouvons éternellement nos images . . . On ne pense guère à l'histoire sans voir quelques grands hommes ou quelque grand période. (24 l.)»

⁶ Ottlik László: Új Hungária felé, «Új Hungária és Keleti Svájc», Pax Hungarica c. a Magyar Szemle 1928 szept., 1929 okt és 1934 nov. számaiban megjelent tanulmányai

⁷ A kifejezéseket s egyben kifejtésüket I. Szekfü Gy.: Három nemzedék és ami utána következik. Budapest. 1934. záró fejezeteiben.

⁸ Ortega y Gasset i. m. 192 l.

⁹ Huber Max i. m. 10 l.

¹⁰ Heidegger, Martin: Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. 1934. 6 l.

¹¹ Mirschuk, J.: Der Messianismus bei den Slaven. Jb. f. Kultur u. Gesch. d. Slaven. 1930. 2—3- f- 223, 229, 235 l.

¹² Huber, M. i. m. 50 l.

¹³ Ezekre a kérdésekre keres feleletet Prohászka Lajos: A vándor és bujdosó c, a Minerva XI—XIII. évf.-ban megjelenő tanulmányának magyarokra vonatkozó fejezeteiben. E tanulmánnyal könyvalakban való megjelenése után foglalkozni fogunk.

¹⁴ Bürger, G.: Das Problem d. politischen Überfremdung der Schweizerischen Eidgenossenschaft. Leipzig 1929. 8—14 l.

¹⁵ Giese, F.: Die öffentliche Persönlichkeit. Leipzig 1928.

¹⁶ Michels, R.: Umschichtungen in den herrschenden Klassen nach dem Kriege. Berlin 1934.

¹⁷ Wissenschaft a. Scheidewege. Klages-Festschrift. Leipzig 1932. Prinznorm tanulmánya.